

EĞİTİM, BİREY VE DEĞİŞİM

Yard. Doç. Dr. Etem Levent

Toplumlar, ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden, bir bütünlük içinde kalkınmaktadırlar. Elbette bu olgunun, siyasî bir ortama ihtiyacı vardır. Bir ülkeyi diğer bir ülkeyle karşılaştırırken, ekonomik göstergeler yanında, sosyal göstergeler de kullanılmaktadır. Temel sosyal göstergeler içinde, *eğitim*, istihdam, kültür ve sağlık bulunmaktadır. Bunlardan eğitim sektörü, kalkınma çabalarında, ekonominin ihtiyaç duyduğu *insan gücünü* yetiştiren esas kaynaktır. Eğitimin sosyal ve kültürel fonksiyonları olduğu gibi, ekonomik fonksiyonu da vardır. Kalkınmada fizikî sermaye önemlidir. Ancak statik olan bu yapıya, dinamik özellik kazandıran insan gücüdür; insandaki bilgi ve beceridir. Buna göre, insanın nitelik sahibi olması, özellikle bir *eğitim sürecine* girerek vasıflı hâle gelmesi önem taşımaktadır.

Bireyin Güç ve Yetenekleri

Eğitimin temel ilkelerinin başında kalıtımsal olarak bireyde var olan güçlerin öğrenme yoluyla geliştirilmesi gelmektedir. *Yetenekler* bir kimsenin eğitimden ne derece yararlanabileceği hakkında tahmin yapmaya imkân sağlar. Eğitim dalını ve mesleğini seçmesinde yardımcı olabilmek için her şeyden önce bireyin genel ve özel yeteneklerini, zayıf ve güçlü yönlerini bilmek gerekir.

Bireyin bilinmesi gereken yönlerinden biri de *kişilik özellikleri* ile *benlik* tasarımıdır. Bireyin genel ve özel yetenekleri, başarı ve ilgileri, beden yapısı, mizacı, duygusal nitelikleri, temel ihtiyaçları, alışkanlıkları, tavır ve değer yargıları dinamik bir bütün olarak bireyin kişiliğini oluşturur. Bütün bu nitelikleri ile bireyin uyarıcı bir sistem olarak, kendisi ve çevresi ile olan etkileşimin niteliği onun tipik davranışlarını ve uyumunu belirler.

Eğitim çalışmalarında *kişilik* kavramı ön plâna çıkmaktadır. Kişilik, bireyin sahip olduğu *niteliklerin bütünüdür*, denilebilir. *Kişilik*, dinamik, her zaman hareket halinde, değişebilecek olan bir yapı olmakla birlikte oldukça sürekli ve kararlı bir nitelik taşır.

Kişiliğin temel alt yapısı, bireye ilişkin *kalımsal* ve *çevresel* etmenlerdir. Kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünü olarak oluşan bireyin *kişilik* ve *benlik yapısı* gelişim süreci içinde zamanla kazanılan bir özelliktir (Özgüven, 2002).

Benlik, bireyin zayıf ve kuvvetli yönleri ile kendini nasıl algıladığı, kendisi hakkında görüş ve değerlendirmeleridir. Birey, çevresine kendini algılama biçimine göre tepkide bulunur; kişinin davranışları onun kendisi hakkındaki değerlendirmelerini yansıtır. Bireyin tercihleri, okul ve meslek seçimi, kendisi ile ilgili olarak aldığı geleceğe yönelik kararlar, kişinin kendisine verdiği *değer* ve *benlik* algısından önemli düzeyde etkilenir (Özgüven, 2002:16).

Bireyin yetenekleri içinde bir de *iradesi* vardır. İrade, belirli bir amaca yönelik bilinçli karar verme yeteneğidir. Bilinçli olan bütün tutum, davranış ve eylemlerde irade önemli rol oynar. İnsanın günlük yaşamında karşılaştığı sorunları çözmek, gerekli davranışları yapmak, uyum sağlamak için kullandığı en önemli güç, iradedir. İradeli bir davranış için, kişi önce bir *tasarım* evresinden geçer. Bundan sonra *zihinde*, bu tasarımın istenip istenmediği tartışılır. Davranışı oluşturacak bir karara varılır ve bu karar uygulanır. *İrade*, kişilik yapısına, duygulanım ve coşku durumuna, içinde yaşanan çevre ve şartlara göre değişiklik gösterir (Köknel,1985:221).

Kişiliğimizi oluşturan güçler arasında zekâ da vardır. Kişiliğin gizilgücü olan *zekâ*; algı, bellek, öğrenme, düşünme, soyutlama, yeni durumlara uyma gibi bir çok *zihinsel işlevin* bileşimidir. *Zekâ*, kişinin yeni durum, engel ve sorunlar karşısında deneyimlerinden ve öğrenmelerinden yararlanarak o an için gerekeni yapması, uyumu sağlayabilmesi, yeni çözümler bulabilmesi *yeteneğidir*. Uyumlu, düzenli, sağlıklı kişilik yapısı ve davranışlar için gerekli olan temel *zihinsel işlevdir* (Köknel,1985:50-51).

Her insanın, beden oluşumu, organik ve fizyolojik yapısı, ten ve gözlerinin rengi ve çehresinin şekliyle ayrı bir *biyolojik tip* oluşturduğu gibi, ruhsal özellikleri onda belli bir duyuş ve hareket ediş tarzı meydana getirir ki, buna *karakter* denir.

Karakter, kişiliğimizin dışa yansıyan ve başkalarınca değerlendirilen nesnel yanıdır (Demirsar,1985:42).

Bir başka deyişle *karakter*, teşekkül etmiş kişilik, eğitim görmüş irade, uyanık bir bilinç, düşünce ve davranışlarına sahiplik anlamına gelir. Türkçede bu, *seciye* kelimesiyle anlatılır. Dikkat edilirse bu anlamıyla karakter, *terbiye* ve *ahlâk*ın en yüksek amacını ve ideal hedefini oluşturur (Başgil,1961:30-31).

Eğitimde Amaç

Eğitim, bireye bilgi, beceri, alışkanlık ve tavırlar kazandırma etkinliğidir. Başka bir deyişle eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla plânlı ve programlı olarak istenilen *değişmeyi* meydana getirme sürecidir (Ertürk,1972). Eğitim, bireysel ve sosyo-kültürel olgulara ilişkin değişkenlerin etkileşimidir. Bu etkileşimin sonunda, kişinin amaçları, bilgisi, davranışları, dilek düzeyi ve ahlâk ölçüleri gelişir. Eğitim etkileşim yoluyla gerçekleştiğinden, öğrenci ve grubu, öğretmen-öğrenci, öğrenci-sosyal çevre, öğrenci-fiziksel çevre vb. arasındaki etkileşimler üzerinde durulması gerekir. bir

Eğitim bilimcileri eğitimin *davranış değiştirme* yönünü vurgulamaktadırlar. *Preston, Taba, Bloom* gibi eğitimciler, genellikle eğitimin öğrenci davranışlarında değişiklik oluşturan bir süreç olduğunda birleşmektedirler.

Variş, eğitimin tarihî gelişimini göz önüne alarak, eğitimi *kişilik, zekâ, ilgi* ve *yaşantılar* gibi kuvvetlerin etkileşmesi olarak açıklamakta, bu etkileşim sonucunda kişinin amaçları, bilgileri, davranışları, idealleri ve ahlâkî ölçülerinin değiştiğini ifade etmektedir (Fidan,1984).

Eğitimde amaç, *bireyin kendini gerçekleştirmesine imkân hazırlayarak insan ilişkilerini, ekonomik etkinliğini ve vatandaşlık sorumluluğunu geliştirmektir* (Variş ve arkadaşları, 1991:26).

Pestalozzi'ye göre eğitim, çocuğun “*güç ve yetiler*”inin doğal ve ahlâkî bir şekilde geliştirilmesidir. *Pestalozzi*'nin çocuğun “*yetenek ve yetilerini geliştirme*” amacına karşı *Herbart*, zihni, yetilere ayıran görüşü reddetti. *Rousseau*'nun topluma karşı olan görüşüne de katılmayan *Herbart*'a göre *eğitimin amacı*, çocuğun mevcut sosyal düzene uyumudur. Önemli olan kişinin yalnızca bilgi edinmesi değil, fakat aynı zamanda *karakter ve sosyal ahlâk* bakımından da gelişmesidir. *Herbart* eğitimin amacını, *erdem/fazilet* sözcüğü ile açıklamıştır (Variş ve arkadaşları, 1991:162-163).

Aldous Huxley ise “eğitimin, gençlerin *özgürlük, adalet* ve *barış* doğrultusunda insan olmalarını sağlamak” olduğunu kaydetmiştir. *George Kerschensteiner*, eğitimin amacında *vatandaşlığı* ön plâna çıkararak, “Eğitimin amacı, karakter formasyonu olduğuna göre, en iyi okul, *karakter* geliştiren okuldur. Karakter ise, yalnızca etkinlik yoluyla gelişir.” demiştir (Variş ve arkadaşları, 1991:167).

Bu durumda *eğitimin amacı*, bilgi ve beceriyle donatılmış, sağlam ve iyi karakterli bireyler yetiştirmektir, denilebilir. Bunu sağlayan kurumların başında da *okul* gelmektedir.

Okulun Fonksiyonu

Birey, okul ortamında *formal* bir eğitim sürecine girmektedir. Bireyin eğitimi, bir anlamda toplumun sağlam ve sağlıklı temellere oturmasıyla yakından ilgilidir. Çünkü toplum kurumları, çeşitli alanlara ilişkin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için *insan gücü talebinde* bulunur. Ekonomik açıdan *okul*, bu *taleple* ilgili *arzı* sunan en önemli kurumdur. Kalkınmanın başta gelen etmenlerinden biri, toplum talebini karşılayacak şekilde bilgi ve beceriye sahip *insandır*. İnsanın istenilen vasıflarda yetişmesi de büyük ölçüde okulun görevini yerine getirip getirmemesine bağlıdır.

Acaba okulun:

- . *Bireye beden ve psikolojik gelişimini dikkate almadan bilgiler veren,*
- . *Sosyal değer yargılarından doğru-yanlış, iyi-kötü, faydalı-zararlı, güzel-çirkin ile ilgili ölçüler vermeyen,*
- . *İnsana ruhî özelliklerini, özellikle yeteneklerini, benliğini tanıtmayan ve iradesini terbiye edecek mekanizmalar geliştirmeyen,*
- . *Bireyi bir makine gibi kabul ederek, onun devamlı fizik bünyesini besleyen, fakat duygu, fikir ve inanç yönünden zayıflamasına, öz kültür değerlerini kaybetmesine ve sonunda kendine ve kendi değerlerine karşı yabancılaşmasına sebep olan*

bir kurum olarak çalışması düşünebilir mi? Böyle bir zihniyet ve tutum içinde yetiştirilen “*insan tipi*”yle, devletin varlığı, birliği ve bölünmezliğinin korunması; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasını tamamlaması tehlikeye düşmüş olmaz mı?

Eğitim sorunları tartışılırken bu gibi sorularla karşılaşılabilir. Sorunları çözebilmek ve eğitimdeki etkililiği artırabilmek için, hedef ve stratejiler dahil bütün etkenleri gözden geçirmek gerekir. Eğer çeşitli alternatifler karşısında bireylerden sağlıklı *kişilik*, *millî kültür* ve *bilgi* gibi niteliklere sahip olmaları istenirse, bu durumda okullarımızın, bireyi bilgilendirme ve ona meslekî formasyon kazandırmanın yanında, bireyin *kişiliğini geliştiren*, *iradesini eğiten*, tarihi ve kültürüyle (Varış,1988) irtibatını sağlayan kurumlar olarak çalışması gerekecektir. Bu gerçekleştiği takdirde, kanunlarda ve resmî açıklamalarda ifadesini bulan, *okul-aile*, *devlet-millet*, *ordu-millet* kaynaşmasının en üst seviyede olduğu ve devletini, vatanını, bayrağını seven ve koruyan kuşakların yetişmeye devam ettiği görülecektir. Unutulmamalıdır ki insan beslenmesi, yemesi, içmesi, hareket etmesi ve cinsel yaşayışıyla değil, *muhakeme gücü*, *irade* ve *ruh bütünlüğünün* bir yansıması olan manevî fizyonomisi ve ahlâkî yapısıyla insandır. İnsan kendisine özgü bu *ayırıcı özellikleriyle* hayvanlardan ayrılır. Onun için hayvanlara, *karakter*, *ahlâk* ve *kültür*

kavramlarının yüklendiği görülmez. Örneğin, bir ineğe, “ne kadar da *ahlâklı, kültürlü* ve *şahsiyetli(!)*” denilmez.

Okul, Aile ve Kültür Üçgeni

Sosyal değerler, toplum bireylerini birbirine yaklaştıran, bir arada tutan ve devamını sağlayan güçlerdir. Sosyal değerler, toplumun duygu ve düşüncelerini yansıtır. İnsanı insan yapan vasıfları koruyan sosyal değerler, temelde *ahlâkî inanç* ve *ilkelere* dayanır. *İyilik, doğruluk, şefkat, himaye* gibi manevî değerlere saygı, ulvî değerlere bağlılık toplumun temel bağlarıdır (Nirun ve arkadaşları,1986:38).

Bütün toplumlarda, *hırsızlık, rüşvet, yalan, iftira, mala-cana tecavüz* gibi, ahlâk ve hukuka aykırı eylemler yasaklanmıştır. Her toplum, kendi manevî yapısını koruyacak kurumlar tesis etmiş ve bazı mekanizmalar geliştirmiştir. Avrupa’da bu mekanizmaların başında, *kilise* bulunmaktadır. Kilise, *okul* ve *aile* ile birlikte bir üçgen oluşturmaktadır. Toplumdaki kurumların bu üçgenin ahengini bozacak şekilde yapılaşması istenmez. Zaman zaman okul ve ailenin sahip olduğu değerler karşı karşıya gelse de, bu *değerler çatışmasının* toplumu tehlikeye düşürecek boyuta ulaşmasına izin verilmez. Eğer bu yönde yer yer bazı tehlikeler görülürse, o zaman ahenk bozulmaya başlamış ve farklı *değer ölçüleri* ortaya çıkmış demektir. Bu da teknolojinin bütün haşmetine ve kilisenin olağanüstü gayretine rağmen olmuşsa, burada durup düşünmek gerekir. Acaba insanı buhrana düşüren, strese sokan, akıl almaz çılgınlıklara iten ve neticede mutsuzluğuna yol açan gerçek sebep nedir?

Okulun Fonksiyonundan Sapması

Sosyal olayların sebeplerini, kesin olarak belirlemenin zorluğu ortadadır. Ancak, nesiller arası farklılaştırmayı doğuran ve kişilerin kendi kültür değerlerine karşı yabancılaşmasını hızlandıran faktörlerin başında *okulun*, daha doğrusu yanlış eğitim politikaları uygulayan *eğitim sisteminin* geldiği de bir gerçektir.

Bu durumda zaman zaman *okulun*:

. *Çift kişilikli, iki yüzlü, düşüncesini rahatça ortaya koyamayan, karşısındakinin eğilimine göre fikir değiştiren, ezik, medenî cesareten mahrum ve korkak kişiler yetiştiren,*

. Öğretim süreçlerini adeta bireyin kişiliğini öldürmek için bir baskı aracı şeklinde kullanarak, topluma, düşüncesiz, amaçsız, iradesiz, kısaca, “bukalemun tip”te insanlar sevk eden,

. “Halka rağmen halk için” zihniyetinde olduğu gibi, “insana rağmen insan için” onun hayat damarlarını kesen”

bir kurum olarak çalıştığı da bilinmekte ve görülmektedir.

Okul, bireyi ve toplumu heba etmektedir. Okul, hayal kırıklığına neden olmaktadır (Varış, 1988:15) diyen ILLICH, toplumu daha ileri hedeflere ulaştırabilmek için, okulu çok sert bir dille eleştirmiştir.

Böyle bir okulun *bilimsel bilgi* ürettiğini ve *bilimsel yöntemleri* kullandığını ya da kullanabileceğini düşünmek çok zordur. Bu yaklaşım tarzı, bireyleri rahatsız ettiği kadar, demokratik gelişmenin önünde de büyük bir engel oluşturduğu söylenebilir.

Elbette okulun gerçek *fonksiyonu* bu değildir. Eğitim kurumlarından da böyle bir *insan tipini* yetiştirmesi beklenmemektedir.

Eğitim süreci içinde okulun en önemli görevi *kışılığı* geliştirmektir. Demokratik eğitimde okul öyle bir kurumdur ki, demokrasinin ihtiyacı olan insan tipini oluşturur (Varış,1988:134).

Bu etkinlikte, *insanın tanınması*, dolayısıyla özelliklerinin keşfedilmesi önemli bir yer tutmaktadır.

İnsan Nedir?

Psikolog, sosyolog, antropolog, biyolog, fizyolog gibi çeşitli bilim dallarına ilişkin uzmanlar bireyi konu olarak alırlar ve insanı çeşitli yönlerden niteler ve anlatırlar. Bilim adamlarının insan hakkında elde ettikleri bilgiler, insan davranışlarını anlamayı, yorumlamayı, açıklamayı ve bireyin hangi şartlarda nasıl davranacağını kestirmeyi amaçlar. Bireyi tanıma çerçevesinde, insan davranışlarını inceleyen en önemli bilim dallarından biri Psikolojidir.

İnsan davranışlarının *biyolojik, fizyolojik, sosyal ve kültürel* temelleri vardır. Bireye *canlı organizma, insan ve kültürlenmiş bir kişi* olarak bakıldığında:

- . Biyolojik ve fizyolojik nitelikleri olan bir *canlı*,
- . Canlı varlıklar içinde kendi sınıfına özgü belirgin özellikleri olan bir *kişi*,
- . Farklı kültürlerde yetişmiş belirli değerlere sahip bir *birey*

olarak üç aşama içinde incelenebilir ve değerlendirilebilir.

1. Birey biyolojik ve fizyolojik nitelikleri yönünden incelendiğinde tüm canlılar için ortak bazı temel özelliklerinin olduğu görülmektedir:

. Bütün organizmalar *protoplazmadan* yapılmıştır. Protoplasma canlının fizikî temelidir.

. Bütün organizmalar dış ve iç uyarıcılar tarafından uyartılabilir ve uyarıldığı zaman tepki gösterirler.

. Canlıların hepsinin temel fizyolojik görevleri vardır: Besinleri alırlar, sindirirler, gerekli maddeleri vücutta dolaştırırlar ve işe yaramayan maddeleri dışarı atarlar.

. Evalüasyon kuramı çerçevesinde her canlı kendi cinsini üretir.

. Organizmalar büyüme ve gelişme gücüne sahiptirler.

. Organizmalar iç şartları yönünden dengeli olma eğilimdedirler. Örneğin, acıkan bir organizmanın dengesi bozulmuştur. Besin alınca denge sağlanır.

. Organizmalar biyolojik bir sisteme sahiptirler.

2. Bir insan olarak birey *sembolik bir dile, muhakeme gücüne ve birikmiş bir kültüre* sahiptir.

3. Birey farklı bir kültürün ürünüdür: İnsan doğduğu zaman *dil, konuşma, duygular, düşünceler, yaşam biçimi* ile kendisini belirli bir kültürün içinde bulur.

Bireyler toplum kültürünü, *eğitim, din, aile* gibi toplum kurumları içinde, kendi yaşantıları ile öğrenirler. Bu sebeple farklı kültürler içinde yaşayan bireylerin nitelikleri birbirinden farklı olur. Bireyler arasındaki farklar, hem *nicelik* ve hem de *nitelik* farklarıdır. Bireyler arasındaki farkların sebepleri hakkında bazı temel görüşler bulunmaktadır:

. Tüm insanların eşit yaratıldıkları görüşünde olanlara göre, her insanın hemen hemen sınırsız ölçüde geliştirilecek potansiyelleri bulunmaktadır.

. İnsanların doğuştan farklı *kalıtımsal* potansiyel ve özelliklerle yaratıldıkları, temelde biyolojik olan kalıtımsal özelliklerin çevre şartları ile değiştirme imkânının çok sınırlı olduğu belirtilmektedir (Özgüven,2002:1).

Buna göre:

İlk ve Orta çağ filozoflarını derinden düşündüren, beyinlerini alt üst eden, bazısının fizikî karışımlarla, bazısının “gerçek”ten uzak manevî unsurlarla açıklamaya çalıştıkları insan, 21. yüzyılın başında da bir çok bilim dalının araştırma konusu olmaya devam etmektedir. Ancak gerçeğe ulaşma konusunda *deney yönteminden* başka ölçüt tanımayan

bilim adamlarının sınırlı da olsa *meçhulu* bulunmaktadır. “*İnsan Denen Meçhul*” kitabının yazarı Alexis Carrel, bu konuda şöyle diyor:

İnsanlık kendini tanımak için büyük bir gayret göstermiştir. Bilginlerin, filozofların, şairlerin ve mistiklerin gözlemlerinden meydana gelen bir hazine sahibi olmamıza rağmen, insan hakkındaki bilgimiz, bazı görünüş ve parçalardan ibarettir. Besbelli ki, konusu insan olan bütün bilimlerin çabası, yetersizdir ve kendi hakkımızdaki bilgimiz de pek eksiktir (Carrel,1973:24-25).

Evet insan, kendisi “*meçhuller*”e konu olduğu gibi, çevresi de âdeta meçhul duvarlarıyla örülüdür. Ancak insan, *kendini tanımadan*, kendindeki bilinmeyenleri keşfe çalışmadan, gözünü *çevreye*, daha geniş anlamda *evrene* çevirmiştir. Bu konuda, akıllara durgunluk veren mesafeler de almamış değildir: Ay’a gidilmiştir. Uydular sistemi aracılığıyla, bir ülke, diğer bir ülkeden gözlenir hâle gelmiştir. Evimizde otururken televizyonda binlerce kilometre uzaklıktaki bir ülkeyi seyredebilmekteyiz. Dünyamız, *telefon, faks, bilgisayar ve internet ağlarıyla* örülü durumdadır. Ancak bütün bu keşifler, teknik gelişmeler, insandaki tüm meçhul perdelerini aralamaya ve neticede kaldırmaya yetmemektedir. Çünkü insanın *bilgisi, gücü ve yetenekleri* sınırlıdır (Ertürk,1981). Varlık sahnesine çıkışı, kendi irade ve gücüyle değildir. Ana-babasını, ırkını, cinsiyetini, rengini de kendisi seçmemektedir. Evet, böyle bir hüviyetle var olmakta, dünyaya gelmektedir. Hatta varlığa gelişinde, var oluşunu kabule veya redde dahi gücü yetmemektedir.

İşte bu şartlar altında hayata gözlerini açan insanın kendi iç dünyasının meçhulleri... *Deney yöntemiyle* çözemediği bilinmeyenleri... Bu bilinmeyenler, hayata gelişte olduğu gibi, hayat müddetince de varlığını sürdürmektedir. Şu anda, hücrelerimiz, kalbimiz, sinir sistemimiz çalışmaktadır. Bunların çalışması, bizim irade ve komutumuzla olmamaktadır. Ağzımızdan çıkan ses, fizik biliminin konusudur. Bu fiziksel olayın *beyinde* düşünceye nasıl dönüştüğü de bizim meçhulümüzdür. Daha doğrusu, bugün *deneye dayanan bilimlerin* tam cevaplandıramadığı bir bilinmeyendir.

Buraya kadar, insan ve insanın bilinmeyenleri, çok genel ifadelerle olsa da gözler önüne serilmeye çalışıldı. Böylece içte ve dışta bilinmeyenlerle kuşatılan insan, *eğitime* konu olmakta ve eğitilmek istenmektedir. Bu durumda onun tanınması, keşfedilmesi gerekmektedir. Diğer bir deyişle *süje* insandır. O tanınmadan ya da özelliklerinin sınırı belirlenmeden yapılacak eğitim çalışmalarının başarısızlığa uğraması çok doğaldır.

Siyasî Sistemlerin İnsana Bakışı

Şu anda dünyanın gündeminde olan konuların başında “*insan*” gelmektedir. İnsanı sadece maddeden ibaret sayan rejimlerin birer birer yıkılmakta olduğu görülmektedir. Bu

rejimlerde insan için *ruhun*, *maneviyatın* ve *dinin* değeri yok kabul ediliyordu. Her şey maddeden ibaret sayılıyordu. İnsan, serbestçe düşünmeyecek, konuşmayacak, inanmayacak ve ibadet etmeyecekti. Onun mal-mülk edinme hürriyeti olmayacak, istediği şekilde seyahat edemeyecek, dilediği yerde çalışamayacaktı. Okul, bu teorilerle yüklü *ideolojinin* emrinde insanı komutla konuşturacak, komutla susturacaktı. Âdeta insan, robot olacaktı.

Ancak bir zamanlar böyle bir ideolojinin savunuculuğunu yapan Rusya, Polonya, Macaristan, Bulgaristan, Romanya vb. devletler, bugün bir *değişim* sürecine girmişlerdir. *Açıklığı* ve *serbest teşebbüsü* esas alan bu *demokratikleşme* hareketi, insana değer vermenin ve insanın özelliklerine saygı göstermenin haklılığını ortaya koymaktadır. Siyasî ve ekonomik gibi görülen bu *değişim*, aslında insanın onuru, hak ve özgürlükleriyle ilgilidir. Hangi rejim ve ideoloji olursa olsun, insanın temel hak ve hürriyetlerinden (TC 1982 Anayasası, md.12 vd.) olan düşünce, din, ibadet, seyahat, mal-mülk edinme, çalışma, eğitim-öğretim ve ticaret yapma özgürlüğünü yasaklıyorsa, onun topluma barış ve mutluluk getirmesi mümkün görülmemektedir. Doğu bloğu, yüzyıla yakın bir zamandır, bunun ıstırabını yaşadı. İnsanın temel haklarını elinden alan bir ideoloji ve saplantı uğruna, binlerce, milyonlarca insan katledildi. Nice ocaklar söndü. Birçok memlekete *devrim* ihraç edilerek anarşi ve terör çıkarıldı. Milyonlarca kişi, anarşi ve terörün kurbanı oldu. Hep özlenen, umut bağlanan bir hayal için, bir ideoloji için...

Diğer taraftan *insan haklarından* ve *demokrasiden* söz ederek masum ve çaresiz insanların öldürülmelerine sebep olan ya da “*kuvvetli haklıdır*” felsefesine dayanarak, çeşitli çıkarlar uğruna bizzat terör uygulayan *güç odakları*, çifte standardın en çirkin örneklerini vermişler ve vermektedirler. Fransa’da ve özellikle Amerika’daki *pragmatist yaklaşım*, insan ilişkilerinin maddileşmesine, aile bağlarının zayıflamasına ve eğitimdeki *değerler* sisteminin değişmesine sebep olmuş ve sosyal çözülmenin bir ifadesi olan anarşizmin düşünce zeminini hazırlamıştır. Fikirlerin ve felsefî görüşlerin topluma, insan haklarını ihlâl ederek ve çoğu zaman zor kullanarak kabul ettirilmesinden de baskıcı *ideolojiler* doğmuştur.

Sonuç

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla plânlı ve programlı olarak istenilen *değişmeyi* meydana getirme sürecidir.

Eğitimin temel ilkelerinin başında *kalıtımsal* olarak bireyde var olan güçlerin öğrenme yoluyla geliştirilmesi gelmektedir. *Yetenekler* bir kimsenin eğitimden ne derece yararlanabileceği hakkında tahmin yapmaya imkân sağlar. Eğitim dalını ve mesleğini

seçmesinde yardımcı olabilmek için, her şeyden önce bireyin genel ve özel yeteneklerini, zayıf ve güçlü yönlerini bilmek gerekir.

Bireyin genel ve özel yetenekleri, başarı ve ilgileri, beden yapısı, mizacı, duygusal nitelikleri, temel ihtiyaçları, alışkanlıkları, tavır ve değer yargıları dinamik bir bütün olarak bireyin *kişiliğini* oluşturur. Bütün bu nitelikleri ile bireyin uyarıcı bir sistem olarak, kendisi ve çevresi ile olan etkileşimin niteliği, onun tipik davranışlarını ve uyumunu belirler.

İnsanın *bilgisi, gücü ve yetenekleri* sınırlıdır. Varlık sahnesine çıkışı, kendi irade ve gücüyle değildir. Ana-babasını, ırkını, cinsiyetini, rengini de kendisi seçmemektedir. Böyle bir hüviyetle var olmakta, dünyaya gelmektedir. Hatta varlığa gelişinde, var oluşunu kabule veya redde dahi gücü bulunmamaktadır.

İşte bu şartlar altında hayata gözlerini açan insanın kendi iç dünyasının meçhulleri! *Deney* yöntemiyle çözemediği bilinmeyenleri! Bu bilinmeyenler, hayata gelişte olduğu gibi, yaşam müddetince de varlığını sürdürmektedir.

Böylece içte ve dışta bilinmeyenlerle kuşatılan insan, *eğitime* konu olmakta ve eğitilmek istenmektedir. Bu durumda onun tanınması, keşfedilmesi gerekmektedir. O tanınmadan ya da özelliklerinin sınırı belirlenmeden yapılacak eğitim çalışmalarının başarısızlığa uğraması çok doğaldır.

Okullarımız, bireyi bilgilendirme ve ona meslekî formasyon kazandırmanın yanında, bireyin *kişiliğini geliştiren, iradesini eğiten*, tarihi ve kültürüyle irtibatını sağlayan kurumlar olarak çalışması gerekmektedir.

Sosyal değerler, toplum bireylerini birbirine yaklaştıran, birarada tutan ve devamını sağlayan güçlerdir. Sosyal değerler, toplumun duygu ve düşüncelerini yansıtır. İnsanı insan yapan vasıfları koruyan sosyal değerler, temelde *ahlâkî inanç* ve *ilkelere* dayanır. *İyilik, doğruluk, şefkat, himaye* gibi manevî değerlere saygı, ulvî değerlere bağlılık toplumun temel bağlarıdır.

Bütün toplumlarda, *hırsızlık, rüşvet, yalan, iftira, mala-cana tecavüz* gibi, ahlâk ve hukuka aykırı eylemler yasaklanmıştır. Her toplum, kendi manevî yapısını koruyacak kurumlar tesis etmiş ve bazı mekanizmalar geliştirmiştir.

Ancak bu değerlere sırt çeviren devlet ve topluluklar, bugün bir *değişim* sürecine girmişlerdir. *Açıklığı* ve *serbest teşebbüsü* esas alan bu *demokratikleşme* hareketi, *insana değer vermenin* ve insanın özelliklerine saygı göstermenin haklılığını ortaya koymaktadır. Siyasî ve ekonomik gibi görülen bu *değişim*, aslında insanın onuru, hak ve özgürlükleriyle ilgilidir. Hangi rejim ve ideoloji olursa olsun, *insanın temel hak ve hürriyetlerinden olan düşünce, din, ibadet, seyahat, mal-mülk edinme, çalışma, eğitim-*

öğretim ve ticaret yapma özgürlüklerini yasaklıyorsa, onun topluma barış ve mutluluk getirmesi mümkün görülmemektedir.

Kaynaklar

- Carrel, A. (1973). *İnsan Denen Meçhul*. (çev. Refik Özdek) İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Başgil, A. F. (1961). *Geçerle Başbaşa*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Demirsar, A. (1985). *Çocuk ve Anne-Baba İlişkileri*. İstanbul: Redhouse Yayınevi.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde "Program" Geliştirme*. Ankara: Yelkentepe Yayınları 4.
- Ertürk, S. (1981). *Diktacı Tutum ve Demokrasi*. Ankara: Yelkentepe Yayınları 8.
- Fidan, N. (1984). *Öğrenme ve Öğretme Kuramlar, İlkeler, Yöntemler*. Ankara.
- Köknel, Ö. (1985). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Nirun, N., Baykurt N. ve Öner, A. (1986). *Sosyoloji*. İstanbul: MEGSB Yayınları: 592.
- Özgüven, İ.E. (2002). *Bireyi Tanıma Teknikleri*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Turhan, M. (1972). *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası.
- Varış, F. (1988). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: AÜ Eğitim Bilimleri Fak. Yayınları, No.159.
- Varış, F. ve arkadaşları. (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: AÜ Basımevi.